 څېړندوی حمایت الله ښاد

پاراټېکسټ که د متن ځلا او بازار موندنه

Paratext or the brilliance of text and marketing

Assistant Prof. Hemayatullah Khad

Abstract

You may have beautified many things in business and generally in many aspects of life for the purpose of marketing to shine and attract the viewer's eye and attention. The text also attracts readers with its special shows. Although in academic and literary writings, the content is more important than the aesthetic aspect, and its requirement is academic, cultural, literary richness and value, but the more the valuable subject is brilliant and decorated, the more the society will digest and accept it with interest.

Since the shine and beauty of the goods in commercial affairs attracts the special attention of customers, if the authors present their text to the society with beauty and brilliance, the interest of the reader and as well as the value will increase.

In this article, in addition to book marketing, methods of presenting an attractive text are examined.

لنډیز

د راکړې ورکړې او په ټوله کې د ژوند په ډېرو برخو کې به مو د بازارموندنې په موخه ډېرو پدېدو ته ښکلا ورکړې وي چې وځلېږي، د لیدونکیو سترګې وبرېښوي، نظرونه راکاږي او پام رامات کړي. متن هم په خپلو خاصــو ننداړو لوســتونکي پر ځان مینوي، که څه هم په علمي او ادبي لیکنو کې تر ښــکلاییز اړخ منځپانګیزه برخه ډېره مهمه او اړینه ده چې له

علمي، فرهنګي او ادبي بډاينې او ارزښت مالامال وي، خو هر څومره چې ارزښتناکه موضوع او مضمون پر ښکلاوو پو ښلی، مجمل او سينګار شوی وي، هومره يې ټولنه په مينه او لېوالتيا هضموي او مني. څرنګه چې په سوداګريزو چارو کې د اجناسو تجلا د پېرونکيو ځانګړې پاملرنه جلبوي، دغسې چې ليکوال هم خپل متن په ډول ډول رنګينيو پسوللی او سينګار کړی ټولنې ته وړاندې کړي، هماغومره يې د لوستو تومنه ډېرېږي او ارزښت او ګرانښت پيدا کوي. په دې مقاله کې د کتاب پر بازارموندنې سربېره د زړه وړونکي او په زړه پورې متن د وړاندې کولو پر لارو چارو او ځلندو برخو څېړنه شوې ده.

سريزه

د کتاب او مطالعې بېله دنيا ده او دا دنيا هم د راکړې ورکړې په ګرم بازار آباده او ځلانده ده، دا راکړه ورکړه که د علم ده، که د پوهې د انتقال او که په ضمني ډول د کتاب د پېر و پلور؛ په ټوله کې يې ټولنې ته ګټه رسولې ده. ټولنه د علم او پوهې په زور پرمختللې او متمدنه ګڼل کېږي او د دغو دوو ځواکونو له مجموعې کتاب رامنځ ته کېږي، پوهان ځکه وايي چې د انسان ښه ملګری کتاب دی. همدا کتاب چې په څومره ښکېڅو سمبال او په رنګينو سينګار وي، هومره به ترې ملګري کتار او پرې راټول وي. د کتاب د ځلېدو او د نظرونو د راکاږلو دا برخه په پاراټېکسټ پورې اړونده ده، چې دا په واقعيت کې د کتاب کړکۍ ده، يا هغه اړينه او حتمي برخه ده، چې هر کتاب يې بايد ولري، ځکه دا د کتاب هغه اړخ دی چې وار له واره مخاطب جلبوي او کتاب ځلوي. دا د کتاب په تړاو هغه معلومات دي چې د کيسې په شاوخوا چورلي او د کيسې په اړه هيلې ټوکوي، په دې ډول د ادبي ارزښت په ټاکلو او رامنځته کولو کې رغنده ونډه لري. دا پدېده کولای شي د متن د لوستو د درک او لګښت لوری بدل کړي. د کتاب دا برخه د لوستونکو لار ده، په دې لارې لوستونکي اصلي متن ته ننوځي، که دا لار هر څومره په رنګونو ښايسته او په خوږو وړمو معطره وي، هومره پرې لوستونکي په مينه وردرومي.

د څېړنې اهميت او مبرميت

هر ليکلی اثر په حقيقت کې يو متن دی، خو دغه متن چې لوستونکو ته وړاندې شي او نظرونه يې راکاږي، بايد يوه ښه بڼه ورکړل شي او نور څه هم پرې ورزيات شي، چې اصلي متن هم ښکلی او جذاب کړي او هم يې تفسير کړي. داچې هر متن له

ځان سره په ځنګ کې یو لړ نور شیان هم لري، چې د همدغه متن په پرمختګ، نورو ته په وړاندې کولو، اسانه رسولو او ځلولو کې مرسته کوي، نو د دې موضوع اهمیت په دې کې دی، چې له اصلي متن څخه پر ورهاخوا شیانو بحث کوي او دا یې مبرمیت دی، چې لیکوال لوستونکو ته د خپل متن په رسونه کې خپل مسؤلیت او په متن پورې د تړلو شیانو او اشخاصو دندې وپېژني.

د څېړنې موخې

لوستونکو ته د متن په اسانه او اغېزناکه بڼه رسولو کې د متن پر ور هاخوا اړخونو پوهېدل، یا د متن او نه متن د پولو او بریدونو پېژندل د دې څېړنې ستره موخه ده.

د څېړنې پوښتنې

- پاراټېکسټ څه ته وایي؟
- د متن په بازارموندنې او اغېزمندۍ کې پاراټېکسټ څه ونډه لري؟
- لوستونکو ته د متن رسولو مسؤلین څوک دي؟
- د کتاب په پرمختګ او پېر و پلور کې کوم موضوعات مهم تمامېدای شي؟

د څېړنې میتود

د دې مقالې میتود تشریحي ـ توضیحي دی.

د مقالې متن

د پاراټېکسټ تر پېژندنې او سپړنې وړاندې اړینه ده چې ټېکسټ (متن) وپېژنو. لومړی پر متن پوهېدل ځکه اړین دي چې پر متن پوهېدل را ته د پاراټېکسټ دروازې په اسانۍ پرانېځي او د پاراټېکسټ ودانۍ ته په اسانۍ ننوتلی شو. په اصل کې خو متن ماڼۍ ده او ظاهري بشکلا یعنې رنګ، لوړوالی، پلنوالی او ځینې نورې څرګندې ښکارندې چې ماڼۍ ځلوي او خلک اغېزمنوي، پاراټېکسټ ګڼلی شو، په هر حال دا به د پاراټېکسټ تر پېژندنې وروسته زبات شي. اوس متن ته راځو:

د متن په اړه فرهنګ لغت داسې لیکي: (متن په لغت کې سختې او کلکې ځمکې ته ویل کېږي او مجازاً د مؤلفینو په نظر د شرحې او حواشې خلاف، د کتاب اصلي عبارت ته ویل کېږي. یا هغه لیکل شوی مکتوب چې حاشیې او زیاتونې و نه لري متن ګڼل کېږي.) (۵)

میرزا غلام محمد او پروفیسـور ممتاز احمد په (Current English Dictionary) کې متن داسې راپېژني: د کتاب اصلي برخه چې له حاشیو او شرحو څخه بېله وي، د لیکوال اصلي کلمات چې بل چا بدلون په کې نه وي راوستی.

له پورته پېژندنې څرګندېږي چې په صـفحه کې له اصـلي او مرکزي لیکنې پرته نور لیکل شوي شیان د متن په دایره کې نه داخلېږي، خو د متن په اړه وروستنۍ څېړنې په پاسنیو پېژندنو د بطلان کرښـــه را کاږي او هره لیکنه چې مفهوم لېږدوي متن بولي؛ شرحې، حاشیې او نورې متني برخې له متن بېل توکي نه ګڼي، بلکې هره لیکنه متن بولي. هر تر غور لاندې تحریر او تقریر ته متن ویلای شــو. د شــاعر شــعر، د نثر لیکونکي نثر، د ناظم نظم، د مؤرخ تاریخ، د مکتوب نګار لیک، د منصف فیصله، د مفتي فتوا، د خطیب خطبه، دغه ټول د متن تر سرلیک لاندې راځي. (۴: ۱۴۲ مخ)

یعنې هره تحریري وینا چې معنا او مفهوم ولري متن بلل کېږي. متن یا ټېکســـټ اوس یوازې د پخواني تعریف له مخې پر فلزاتو، ټوکر او یا د یوه کتاب د پاڼې او حاشــیې پر مخ، څټ او خواو شـــا لیکلې بڼې ته نه وایي، بلکې د همدې تعریف په ګډون ټولو هغو لیکلیو او ګړنیو بڼو ته ویل کېږي چې د ژبې، فکر او پوهې پر بنسټ د انساني شعور برخه وي.(۱: ٦۵ مخ)

پر دې سربېره متنپوهانو د متن د بڼــې پېژندنې لپاره ځینې ځانګړنې په ګوته کړې دي چې دلته به یې لنډه یادونه بې ګټې نه وي. د متن لومړۍ ځانګړنه دا ده چې متن باید لیکلی شــکل ولري. کېدای شي متن منظوم یا منثور وي او یا هم چاپ یا ناچاپ او خطي وي. د متن له پاره د لنډوالي او اوږدوالي، زوړوالي او نویوالي پابندي نه شـــته او همدارنګه یوه بشــپړه او نیمګړې لیکنه دواړه متن بلل کېږي. د متن لپاره ضروري خبره دا ده چې متن باید معنا دار وي او بې معنا لیک د متن له دایرې څخه بهر دی. (۴: ۸۷ مخ)

پاراټېکسټ له متن څخه منشأ اخیستې او له متن سره سروکار لري. په پورتنیو کرښو کې متن څه نا څه رو ښانه شو، اوس به د همدې متن پر ځلنده یعنې د پاراټېکسټ کلمې پر مفهوم او ځینې نورو اړخونو هم بحث وکړو چې دا کلمه کله راڅرګنده شوه؟ آیا اوسنۍ کلمه ده که پخوانۍ ریښې هم لري؟ د پاراټېکسټ کلمه په خپل جوړښت کې یو ډول ابهام لري. د یوناني ژبې(پارا) مختاړی د (سره)، (ورته، مشـــا به)، (ترې تېرې)، (تېروبېر)، (څنګ ته)، (نږدې)، (ورسره نښـــتی) او (مخالف) معناوې ښـــندي. لکه مخکې

چې یادونه وشوه چې پاراټېکسټ مفهوم ساده مفهوم نه دی، ځکه یې د نومولو لپاره هم همداسې یو مبهم توری ټاکل شوی دی.(په پښتو کره کتنه کې دغه مفهوم لا تر اوسه سم نه دی څېړل شوی، که د اصلي نامه له تاریخچې څخه په الهام یې په پښتو کې(پورې متن) وبولو زیاتی به مو نه وي کړی.) (۳: ۴۷مخ)

که دا ا صطلاح نوره هم ساده او ا سانه معرفي کړو، غوره ده چې ووایو پاراټېکسټ په واقعیت کې د کتاب کړکۍ ده، یا هغه اړینه او حتمي برخه ده، چې هر کتاب یې با ید ولري، د کتاب هغه اړخ چې وار له واره مخا طب جلبوي او کتاب ځلوي. په واقعیت کې د پلورنځیو هغو شیشه‌یي پنجرو ته ورته دی، چې له لیدو یې پېرېدونکي پوهېږي، چې په دې پلورنځي کې یې کوم شیان د اخیستلو شیبې شماري. (٦)

پاراټېکسټ ټول هغه معلومات دي، چې د کیسې په شاوخوا چورلي او د کیسې په اړه هیلې ټوکوي، په دې ډول د ادبي ارزښـت په ټاکلو او رامنځته کولو کې رغنده ونډه لري. دا پدېده کولای شي د متن د لوستو د درک او لګښـت لوری بدل کړي، آن د کتاب د لیک بڼه او د پاڼو سریښـول کولای شي له ورا یه کتاب ته د خلکو سترګې ورواړوي او احساس یې بدل کړي. (۱۰)

پاراټېکسـټ د لومړي او اصـلي متن لپاره دویم او ثانوي ګڼل کېږي، لکه: سرلیک، بیاکتنه، فوټ نوټ، پوښ، دا د هغه متن لپاره ځکه ثانوي ګنل کېږي، چې دا ورته ا شاره کوي او له همدې لارې ا صل متن حا صلېږي، په دې لارې لو ستونکي ا صلي متن ته ننوځي، که دا لار ځومره په رنګونو ښایسته او په خوږو وږمو معطره وي، هومره پرې لوستونکي په مینه وردرومي. (۹)

په یو بل ځای کې بیا هر اضـافه متن یا په متن پورې نښـتې برخې چې د لیکوال یا خپرندوی له خوا په اصـلي متن وربار شـوي وي، پاراټېکسـټ بولي. وایي: دا مواد د خپرندویې په یوه عادي اثر کې هم په ګوته کولای شـو، لکه: د کتاب واسـکټ یا پښـتۍ، دننه یا شـاته پوښ، د لیکوال پېژندیال، د کتاب بهرنۍ نورې برخې او د کتاب مخونه هم د پاراټېکسټ برخه ده. دې ټولو برخو ته په پاراټېکسټ کې پاملرنه کېږي، ځکه دغه بهرنۍ سرچینې دي، چې د موضوعاتو له مستقیمې همکارۍ پرته چاپي نسخې ته په ننوتلو کې مرسته کوي. پاراټېکسټونه د لوستوالو مینه زیاتوي او له دوی سره د متن په لوستو کې ډېره مرسته کوي. (۱۳)

پاراټېکسټ ترکیبي کلمه ده او په ګړپوهنیز چاپېریال کې مرکب یا ترکیبي نوم یا اسم دی چې له پارا (para) او ټېکسټ (text) څخه رغېدلې ده. پارا د سربېره، پرته، اضافه او ورها خوا معنا لري او ټېکسټ متن ته ویل کېږي. یعنې هغه څه چې له اصلي متن ورهاخوا د اصلي متن په تشریح او تفسیر کې برخه ولري د پاراټېکسټ په نامه یادېږي. په ادبیاتو کې پاراټېکسټ یو مفهوم یا نظریه ده چې متن تفسیروي، یعنې د یو چاپ شوي مطلب په ښه ځیرنه او نورو ته په ښه رسونه کې مرسته کوي. دا مفهوم تر ډېره په کتابونو (کتاب، مجله، جریده، ورځپاڼه، فلم، رسنۍ...) پورې اړه لري، خو ډېر سروکار یې له کتاب سره دی، ځکه کتاب د متن ټولګه ده او په دغه ټولګه کې د کتاب اصل موضوع یعنې د کتاب اصلي متن پر نورو توکونو پټ او پوښل شوی وي، ډېر وخت نور ښاغلي (مدیران سمونګران، چاپګران او خپروونکي) د کتاب بهرنۍ برخې چمتو او برابروي چې د پاراټېکسټ په نوم یادېږي.

د نورو له خوا دا اضافه شوي عناصر د اصلي متن لپاره چوکاټ راجوړوي او کولای شي د دغو عناصرو په مرسته د متن استقبال یا د خلکو له خوا د هغه تفسیر بدل کړي. پاراټېکسټ ډېر ځله په کتاب پورې ځان نښلوي او معمولاً د کتاب پښتۍ، د پاڼو شمېره، صحافت، د لیکوال نوم، سرلیک، مقدمه، وروستۍ نتیجه او دا سې نور توکي چې د لیکوال د ا صلي متن برخه نه وي، خو د کتاب په تفسیر او پېژندنه کې مرسته کوي، همدغه برخې پاراټېکسټ نومېږي. (۹)

د پاراټېکسټ په اړه دلته د یو ځوان ناول لیکونکي د دروغو یوه قضیه رااخلم چې د پاراټېکسټ له امله ورسره مخامخ شوی و. ناول لیکوال د کتاب په پوښ د یوې سپینې نجلۍ عکس ترسیم کړی و، خو د کیسې په متن کې توره او بدرنګه نجلۍ انځور شوې وه. د کتاب په پښتۍ د ښایسته نجلۍ زړه وړونکی عکس هغه څه دي چې لوستونکو ته متن تفسیروي او په دې کار لوستونکي انګېري چې د ناول کیسه به د ښکلې نجلۍ په شاوخوا څرخي؛ خو د کتاب متن تورې نجلۍ نیولی و. (۱۱)

د ناول لیکوال یا د پښتۍ اوډګر دغه چاره د اثر د بازارموندنې، د ښې اغېزمنتیا، پېر و پلور او اوڅارتیا په موخه کړې وه . یعنې پاراټېکسټ هغه څه دي چې لوستونکو ته متن په ښېلا ښېلو بڼو او تعبیرو تفسیرولای او څلولای شي. ژنېت په ادبي دنیا کې د پاراټېکسټ ونډې ته داسې پام رااړوي: متن له ځانه یو کتاب جوړوي او په خاص

سینگار ځان لوستونکو او په ټولیز ډول عامو خلکو ته وړاندې کوي. له اصلي متن موخه ناول، شعر یا لوبه ده، چې د خپرندویې له خوا ورته معنا ټاکل شوې نه وي، مگر د لوستونکي له خوا تشریح شوی وي، د لوستونکي دغه تعبیر او تفسیر د پاراټېکسټ مرسته ده. (۹) د پورتنیو شرحو په استناد ویلای شو، ټول هغه شیان چې د اصلي متن په وړاندې کولو او تفسیرولو کې مرسته کوي او د منځپانگې د ځلولو لپاره یو ښه انځور وړاندې کړي، لکه د کتاب ښه او مناسب صحافت، لنډ، جامع او زړه راښکونکی سرلیک، ښکلې پښتۍ... پاراټېکسټ گڼل کېږي؛ خو دا هم باید ومنو چې له کتاب ورهاخوا مجله، جریده، ورځپاڼه او هغه څه چې متن په یوه قالب کې خلکو او ټولنې ته وړاندې کوي په پاراټېکسټ پورې تړلې برخې لري. پر کتاب سربېره مجله، جریده، ورځپاڼه، فلمي سناریو، ډرامه او آن آنلاین خپرنیزې پاڼې د خپلو منځپانگو او داخلي متونو د ځلولو او بازارموندې لپاره له بېلابېلو تخنیکونو او لارو چارو څخه کار اخلي، چې د همدغو خپرنیزو اصلي متونو ته بهرنۍ ښکلا او کشش ورکول غربي پوهان د پاراټېکسټ دنده بولي. د پاراټېکسټ تر څه ناخه پېژندنې وروسته غوره ده، د دې اصطلاح تاریخچه هم لږه راوسپړو، چې له کوم ځایه یې سرچینه اخیستې او لومړی پلا د کوم هېواد په ادبیاتو کې راټوکېدلې ده؟

له منځنیو پېړیو دمخه د ډېرو لوستونکو لپاره متون یوازې په یونان، روم او چین کې کاپي کېدل، ډېرو ماهرو او تجربه کارو کاتبانو او خطاطانو به د کتاب پلورنځیو په غوښتنه آثار کاپي او چاپول، هغه نسخې چې په لاس به کښل کېدې، نورو چارو، لکه: صحافت، لاسلیک، انځورونو او په لمنلیکونو کې ځینو رسامیو او په غاړو څنډو کې ډول ډول نقاشیو یې د متن ارزښت لوړاوه، همدغو برخو به واقعاً متن ژوندی کاوه. د روم د ستراواکۍ په پنځمه مېلادي پېړۍ کې به اکثرو مذهبي خلکو په خپلو عبادت ځایونو کې کتابونه ساتل او پوښ او ښه صحافت به یې ورکاوه، جالبه ده، د منځنیو پېړیو کاتبانو به نوم، نېټې، لاسلیک، نښان او د چاپ په اړه لنډو معلوماتو کښلو ته پاملرنه کوله. (۱۱) د چاپي خدمتونو د ودې او پرمختگ بهیر ورځ تر بلې د پرمختگ په لور روان و، په اروپا کې ۱۴۴۰ -۱۴۵۰ زېږدیز کلونو کې د گوتنبرگ له چاپخونې استفاده واخیستل شوه، چې له ماشین څخه د تورو بڼې او د حروفو د لاسلیک له سبک څخه کار واخیستل شو. په ۱۵مه مېلادي پېړۍ کې چاپخونې او

کتاب پلورنځي د کتاب مسـؤل و، چې د کتاب په قطع او صـحافت به يې ډېره خواري وېستله. په همدغه وختونو کې چاپګرانو د انځورونو په کښلو کې له حکاکي شوو لرګيو ګټه اخيستله او له دې لارې يې د کتاب محتوا سينګاروله او ټولنيز ارزښت يې ورپخاوه. هغو کتابونو چې نقاشي شـوي انځورونه او رنګينې لمنې او حاشـيې به يې نه درلودې، چندان نظرونه به يې نه راجلبول، لرګينو نقاشـيو متن ته نوې کيسـې زېږولې او د چاپګرانو په نسخو کې دغسې تغييراتو په پېر و پلور خاص اثرات درلودل.
په ۱۸۵۰ کال کې د چاپ صـنعت په ډګر کې نويو فنونو او پرمختياوو د کتابونو شـمېر زيات کړ او ارزانه کاغذ يې د کتاب نړۍ ته معرفي کړ. په ۱۸۹۰ز. ــ ۱۹۰۰ز. کلونو کې ډېرې خپرنيزې ادارې او مؤسـسـې رامنځته شـوې، چې له ليکوالو سره يې د کتاب په چاپ کې ډېره مرسته وکړه. په پای کې دغه خپرنيزې مؤسـسـې د متن د ځلولو او ښـې پېښتې ټاکلو په فکر کې شول، چې له دې کار سره يې ګټه ډېره لوړه شوه.(۱۱)
د کاغذ، ماشـين او چاپ له دومره اوږد مزل او نننې چاپي کتاب ته د رارسـېدو سره سره د ټېکسـټ او پاراټېکسـټ اصـطلاح لومړی ځل په ۱۹۸۰م. کال په فرانسـه کې يوه ادبپوه، ليکوال، نقاد، ژبپوه ژېرار ژنېټ (Gerard Genette) وکارو له. د غه ليکوال په دې عقيده و چې هر ادبي اثر يو متن دی، مګر دغه متن د دې لپاره چې لوسـتونکو ته وړاندې شي، بايد يوه بڼه ورکړل شي او له دې سره څه نور هم يو ځای شي. متن په خالص ډول ډېر کم د لوسـتونکي لاس ته ورځي. ټول هغه څه چې له متن سره مرسته کوي چې لوستونکي ته ورسېږي.(۲: ۴۵٦ مخ)
همدغه فرانسـوي ادبپوه، نقاد او د ادب تيوريسـين ژرار ژونيت په ۱۹۸۷م. کې په خپل کتاب (درشـلونه) کې هغه څه په ګوته کړل چې د «متن» او «نه متن» تر منځ پولې په کې څېړل شوې دي. ژېرار په خپل دغه اثر کې دې ټکي ته په پام سره چې يو متن ډېر کم لوڅ (د يو لړ نورو توليداتو له مرستې پرته) ميدان ته راوځي. د متن او د ورسره ملو توليداتو تر منځ بېلوونکې کرښه لټوي. دغه دويمه ډله توليدات په خپل وار يا د وينا په بڼه کې وي او يا بې وينا بيان وي. د ليکوال نوم، سرليک، سريزه، انځورونه داسـې څه دي چې اکثره سـړی نه پوهېږي چې د متن برخه يې وبولي که نه؟، خو په هر صـورت ورسره مله وي، متن(text) وړاندې کوي... دا هغه څه دي چې ژونيت يې پاراټېکسټ بولي. (۳: ۴۷مخ)

د کتاب له نومه جوتېږي، ژونیت په دې دلیل خپل اثر (درشـــلونه) نومولی، چې د همدغو پراتېکستي عناصرو په درشل لوستونکی یوه کتاب ته داخلېږي او که چېرې ورته د کتاب د ننوتو دروازې په ا سانۍ پرانیستل نه شي، هېڅکله به کتاب ته داخل نه شي. د نوموړي په نظر پاراتېکســـټ د کتاب مهمه او حیاتي برخه ده او د اثر د باندېنیو اړخونو ځانګړنو ته ډېر پام اړوي، چې د کتاب د بشــپړوالي، ســـینګار یا پېژندنې لپاره ګټور وي.(٦)

د پاراتېکســـټ اصـــطلاح نوې ده؛ خو د معنا او مفهوم له مخې هغه چاره او کړنه ده، چې د نړۍ په ادبیاتو او په تېره د پښـــتو ادب په ډګر کې د کتاب له خپراوي او چاپ سره ترې ګټه اخیســـتل شـــوې ده. زموږ پخوانیو لیکوالو او خپرندویانو په ناشـــعوري ډول د متن ځلونې په موخه په خپلو کتابونو او آثارو کې له دې چارې ډېر کار اخیستی او له سلګونو کلونو راهیسې یې کارولې ده؛ خو د شلمې میلادي پېړۍ په وروستیو لسیزو کې د فرانسوي لیکوال(ژرار ژنېت) له خوا همدغه پخوانۍ چاره، یو څه د نوي او ځانګړي مفهوم او اصـطلاح په بڼه د ادب دنیا ته راوړاندې شـوه. زړه او پخوانۍ چاره یې څکه ګڼو، چې موږ په پښتو ادبیاتو کې نږدې درې سوه کاله پخوا د شـــاعرانو او لیکوالانو دیوانونه او کتابونه درلودل. دغه دیوانونه او کتابونه به خطاطانو او کاتبانو په ښـکلي خط او د خطاطۍ په نازکو نزاکتونو رنګینول او له دې ورهاخوا به یې د شـاعر له دیوانه منتخب او غوره یو نیم بیت هم په پښـتۍ ځړاوه، له داســتاني آثارو به یې جلبونکې نثرې ټوټه او د کیســې او اثر خوندوره صـحنه هم په پښتۍ لیکله، چې د اثر لوستو ته خلک رامات کړي. ځینو به پرې شرحې او سریزې لیکلې او لوسـتونکو، د مطالعې مینه والو او ټولنې ته به یې وړاندې کول. په حقیقت کې د خطاطانو د هنر تخنیکونو، پر پښتۍ ناا شنا کرښو او هندسي شکلونو، شرحو او سریزو د شـاعرانو او لیکوالو اصـلي متن ډېر ښــه تفسـیراوه. یعنې ښـکلی خط، شرحه، سریزه او مقدمه له اصـــلي متن پرته هغه توکي وو چې اصـــلي متن یې لوســتونکو ته رسـاوه او د شـاعر او لیکوال د متن په شرحه، رسـونه او ځلونه کې یې مرســته کوله. د متن رســونې دغه مرســتیال توکي په شـــلمه مېلادي پېړۍ کې د پاراتېکســـټ په نامه د یوې نوې نومونې په حیث د یوه فرانســـوي لیکوال له خوا څرګنده او ونومول شـــوه. په پخوانیو آثارو کې به د اصـــلي متن تر څنګ د لیکو او

کرښــو رموز، مثلاً متن ورلاندي به ژباړه لیکل کېده. یا به د متن ترڅنګ ځینې یادښتونه لیکل کېدل، یعنې له متنه پرته ټول هغه څه چې لوستونکو ته متن رسوي، لکه د کتاب تصــویرونه، شرحې، حاشــیې، مقدمې او نور ټول په پاراټېکســټ کې شاملې برخې دي. همدارنګه ټول هغه شیان چې د کتاب له لوستو سره یو ځای نه لوســتل کېږي، مګر د کتاب په لوســتو باندې اغېز کوي، پاراټېکســټ دی. مثلاً که تاســې یوه علمي ـــ څېړنیزه پروژه لولئ او لومړی تقریظونه ولولئ، ښــایي د تقریظ لوســتل ځینو ټکو ته ســتاســو پام او فکر درواړوي چې له تقریظونو پرته شــاید ورواړوي نه وړي. همدارنګه د کتاب لپاره سرلیک ټاکل، د کتاب په پښــتۍ باندې د لیکوال پېژندنه، حاشــیې او نور اړوند معلومات هغه څه دي چې اوســنۍ ادبي او علمي دنیا یې پاراټېکسټ بولي.

پاراټېکســټ د کتاب په اړه یو ډول کرکتنه ده چې لوســتونکو ته یې ښــه یا بد معرفي کوي، د لوستونکو لپاره عینکې دي چې په اسانۍ د کتاب ښېګڼې او بدګڼې یا ښې او نیمګړې خواوې ورښــیي. که ووایو چې پاراټېکســټ د کتاب لپاره بازار موندنه ده، نو بده به مې ویلي نه وي. باهنره، په لوړ معیار او کمالي پاراټېکسټ کولای شي چې د کتاب په خرڅلاو کې ګټور تمام شي. زه به د خپلې ټولنې له سترګیو دې بحث ته تم شــم: زموږ په ټولنه کې زیاتره ځوانان هغه ناولونه ډېر خوښــوي چې پښــتۍ یې د یوې ښکلې جینۍ په عکس او یا د عشق او مینې په تابلو سینګار شوې وي، کېدای شي د ناول منځپانګه په ســیاسي، ټولنیزو او نورو مســایلو پوښــل شــوې وي؛ خو د باهنره پاراټېکسټ په وزر دغه اثر ښه الوت کولای شي او په کمه موده کې بیا د بازار په پنجرو کې کمیافته وي. یعني د متن په بلولو او ځلولو کې پاراټېکسټ کښوونکی (اوډګر) باید د ټولنې له روح او روان څخه هم خبر وي او څه ناڅه ارواپوه هم وي. دی چې څومره د خپلې ټولنې پر نبض پوه وي، هومره بــه د اثر پــه بــازارمونــدنې برلاســـی وي. څرنګه چې زموږ ټولنه له پخوا راهیســـې له جنګ، جګړو او بدبختیو کړېږي، هرومرو به یې وګړي د مینې او عشق تږي وي؛ خو داسې ټولنې او وګړي هم شــته، چې د جنګي صحنو له لیدلو خوند اخلي، ښــایي دغلته رزمي پاراټېکســټونه ډېر بازار ولري. همدارنګه زموږ په ټولنه کې د متن او په تېره د کتاب په ځلولو او بازار موندنه کې د اثر پر پښــتۍ سربېره د کتاب نادره او زړه وړونکی نوم، د نامتو او

اوڅار لیکوال او یا سیاسي شخص نوم هم ډېر ګټور تمامېدای شي، ځکه خو ځینو پخوانیو شاعرانو او لیکوالو خپل آثار د بازاموندنې او په ټولنه کې د درنښت او ګرانښت په موخه د پاچاهانو او مشهورو شخصیتونو په نومونو چاپول، په پښتو ادب کې به داسې ډېرې نمونې وي، چې سپینول او کره کول یې بله ستره خواري او ناشونی کار بریښي. په هر حال د خپل اصلي متن د ځلولو او بازارموندنې لپاره دغه ټولې چارې مغربي ادبپوه پاراټېکسټ نوموليې دي.

پر پاراټېکسټ د ښې پوهېدنې لپاره اړینه ده، چې پر څانګو او خرانګو یې هم لږ بحث وکړو. ژنېت د پاراټېکسټ د ډېرو ځانګړنو له مخې د پاراټېکسټ بېلابېل فورمونه څېړلي دي. ده پاراټېکسټ د زمان، موادو، ارتباطي او اجتماعي وضعیت او د کارېدنې د کیفیت له مخې په دوو اصلي برخو وېشلی دی. لومړی د متن بهرني مواد دي، چې مستقیماً له کتاب سره اړیکه نه لري، مګر د کتاب په خرڅلاو کې مرسته کوي. مثلاً: د کتاب د بازارموندنې او تبلیغاتو ډول ډول لارې چارې، د لیږلو طریقې (پټې)، مرکې، د لیکوال یا ژباړن وېیپانه، لیکونه او کره کتنیز تحلیلونه او د نورو لیکوالو کتنې د پاراټېکسټ بهرني مواد او عناصر دي. دویمه برخه یې د متن دنني مواد یا عناصر جوړوي، چې د کتاب په دننه کې یې کتلی شو، لکه د کتاب سرلیک، پښتی، پیلیزه، او سریزه...(٦)

څرنګه چې د یوه بریمن شخص تر شا د ډېرو خلکو لاس وي، دغسې یو اثر هم پر لیکوال سربېره نور مرستیالان او مرستندویه لارې چارې د بریا تر منزله رسوي. یاده دې وي، چې دلته زموږ موخه عام کتاب دی او یوازې له ښکلاییز او ذوقي اړخه پرې غږېږو، چې له کومو اغېزمنو لارو چارو خپله هررنګه منځپانګه په ټولنه او خلکو منلی شي، دا ښایي علمي ـــ تحقیقي کتابونه وي یا هم تخلیقي. ژنېت د پاراټېکسټ د ځلولو او ښه لیکلو مسؤلین د یوه اثر لیکوال، سمونګر (ایډیټور) او خپرندوی ګڼي، البته د دوی په لړ کې د ژباړن له ونډې او اغېزمنتیا هم سترګې نه پټوي.

د پاراټېکسټ په ځلولو کې د دغو پورتنیو اشخاصو د ونډې پر بنسټ د هر اثر د داخلي عناصرو مسؤلیت داسې وېشو:

د تألیفي ډلې مسؤلیت (تألیفي پاراټېکسټ): د ژنېت په اند، دا د پاراټېکسټ په دننيمتن پورې اړه لري، چې نېغ په نېغه د اثر د لیکوال یا مؤلف له خوا لیکل شوی

وي او ژباړن يې هم د ژباړې له امانتدارۍ سره مسـؤل دی. په مؤلفي (تأليفي) پاراټېکسـټ کې کولای شـو، سرليکونو، ډاليو، انځورونو (عکسـونو)، د پيل خبرو، داخلي سرليکونو او د ليکوال يادابښتونو ته اشاره وکړو.

د نشراتي ډلې مسؤليت (نشراتي پاراټېکسټ): ژنېت په دې عقيده دی، چې د کتاب ټولګه يا د هر کتاب کلکسـيون د يوه ځانګړي ژانر او خاص ډول ښـکارندوی دی، لکه د فرانسـې ادبيات يا خارجي ادبيات، تاريخي، فلسـفي او نورو هره ټولګه د ظاهري ليده، ورته اړخونو، د پښـتۍ ډيزاين او پوښ ګنډنې له مخې ورته‌والی لري. د دې ټولو منظم ترتيب او يوځای والی د خپرندوی د چاپ شوي کتاب او په ټوله کې د لوستونکو د پاملرنې لاملېږي. فارمټ (شـکل)،د کتاب کچه، د سرليک مخ، تيراژ (د چاپ شـمېر)، جلد، نښلونې(ملحقات) او د خپرندوی يادابښتونه د پرې‌متن دننې عناصر دي.

د ژباړن مسؤليت (ژباړني پاراټېکسټ): په ژباړه کې معمولاً ژباړن په يادابښتونو او لمنليکونو کې د مطلب د زياتولو او يا کمولو واک لري؛ خو د ليکوال په اصـلي متن کې د ډېروالي او کموالي حق نه لري. ژباړن د خپلو توضـيحاتو او لمنليکونو په مرسته کولای شي، چې متن لوستوالو ته ښه ترا وسپړي.(٦)

د ژباړې په برخه کې فرضـاً تاسـې خپلو کوچنيانو ته کتاب اخلئ، نو وار له واره مو هغه کتابونه او آثار خوښـېږي، چې په واحد شـکل منظم چاپ شـوي وي، د کتاب پاڼې هم اړوئ راړوئ او لږه ژباړه يې هم لولئ، که ژباړه يې سـتاسـې له نظره روانه، سـاده او د پوهېدو وړ وي او ټولو متني عناصرو ته په کې پاملرنه شـوې وي، ښـايي همدغه ټولګه، کتاب يا اثر واخلئ. له هغه وخته چې ژنېت په علمي او اکاډميکو ډګرونو کې د پاراټېکستي عناصرو د کارېدو او اغېزو خبره کړې ده، نو له دې تيوري څخه په نورو ځايونو او مسلکو کې متخصصينو هم ګټه اخيستې ده، دې مفهوم په ويډيوګانو، فلمونو، ډي ويډيانو، برېښنايي متونو (ډيجيټلي متون)، فن فيکشنونو (د طرفدارانو خيالي کيسـې) او نورو برخو کې ډېر پلويان پيدا کړي دي. پاراټېکسـتي مواد او عناصر د لوسـتونکو د انتقادي فکر په وده او پياوړتيا کې مرسـته کوي او د کتاب د لوسـتو پر مهال توانېږي، چې د مسـئلو د حل مهارتونه او خپل د درک وسـيلې او اطلاعات پراخ کړي، په کتاب پسې سترګې وګنډي او د اصلي موضوع د لوستو حوصله او لېوالتيا يې يو په دوه شي. پاراټېکسـتي عناصر تاسـې ته د کتاب اعتبار په ډېرې

اســانۍ درپېژني او په ډېر راحت د لیکوال قصـد او اراده هم درمعلوموي. د دې عناصرو په مرسته د لیکوال د پوهې او علم کچه هم په اسانۍ ارزیابي کولای شئ.

پاراټېکســټ او انټرنېټ: د نړیوال جال او انټرنېټ له رامنځته کېدو سره د نړۍ په ډېرو چارو کې بدلونونه راغلل، د نړۍ له هـمدې ټېکـنالوجیکي پرمخـتګ سره د مطـالعې او کتـاب پـه طرز او بڼـه کې هم تغییرات وزېږېـدل. لـه۱۹۹۰ز. راهیســې برېښنایي کتابونو د پېر و پلور بازار وموند. له بده مرغه په ۲۰۰٦ز کې د (dot.com) له ټکان او خرابۍ سره دا لړۍ ټکنۍ شـوه، خو اوسـمهال ډېر کتابونه په آنلاین بڼه بـښـکته پورته کېږي او د پېر و پلور بـښـه بازار لري. برېښـنایي کتاب د پښـتۍ انځور او د هر چاپ شــوي کتاب دننني متن خوندي ســاتي، نقل قولونه او پر پښــتۍ نور مطالب بـښــایي پر پښتۍ پاتې او یا هم له منځه لاړ شي.(۱۱) همېره دې نه وي د مبایل یعنې سمارټ فون له کاربدنې سره په نړۍ کې بدلون راغلی، ټول میډیا چینلونه، برېښــنایي کتابونه او نورې ډېرې چارې د ســمارټ فون په وســیله په اســانۍ ترسره کېږي او له راتګ سره یې دودیز تلویویزنونه او د چاپ اړوندې چارې په ټپه درېدلې دي، نو په دې برخه کې پرمختللو او پروموشنل پراټېکسټونو ته ډېره پاملرنه پکار ده. (۹)

د پاسـنیو معلوماتو په اسـتناد پاراټېکســټ لویه موضـوع ده او د ادب او هنر په ډېرو برخو پورې تړلې برخې لري، چې بېلابېلې خواوې یې ځانګړې څېړنې ته اړتیا لري. یو ځای لیکل شوي: پاراټېکسټ هغه پدېدې دي، چې د متونو او فلمونو په لوستلو او تفسیرولو کې مرسته کوي.(۱۲)

پاراټېکســـټ په فلم او تلویزیون کې جدا بحث او بېله مطالعه غواړي، لکه: فلمي ټریلونه، وایرالونه او اعلانات، لنډې تبلیغاتي ویډیوګانې، ګرافیمونه، د تلویزیوني خپرونو پرانیستل، چې په ټوله کې د تلویزیوني پروګرامونو، چینلونو، کورنیو فلمونو او نورو د ودې او پرمختیا لپاره تولیدېږي، نو پاراټېکســـټ نه یوازې په کتابونو پورې مختص دی، بلکې په فلم، تلویزیون او رسنیو کې ځانګړې تیوریانې لري. (۹)

له دې جوتېږي چې ویډیوګانې، فلمونه، رسـنۍ، آنلاین خپرنیزې پاڼې او برېښــنایي متون د خپل ځان د مطرح کولو او ځلولو لپاره مختلفو پاراټېکســټونو ته اړتیا لري، چې دلته پر ټولو بحث کول د دې لیکنې په ځولۍ کې نه ځایېږي. د پاراټېکسټ په اړه له پورتنیو ټولو بحثونو سره سره دا داســې چاره ده، چې په ټوله کې متن غړوي او

له متن سره سروکار لري؛ خو په متن کې بیا ډېر کار د کتاب له متن سره لري او له کتاب څخه چاپېرېږي. په کتاب کې یې د ښــې او کره پېژندنې لپاره لاندې ســپړنې ته تمېږو: پاراټېکســټ دوې برخې لري یا په دوو برخو وېشــل شــوی دی. یوه برخه یې د لیکوال هملاسي د لیکوال مرســتندویــان دي یعنې خپروونکي، تقریظ لیکونکي، د سریزې او مقدمې لیکونکي، د پښتې ډیزانوونکي. دا ټول هغه کسان دي چې د لیکوال هملاسي دي. دوی د متن په وړاندې کولو او ځلولو کې مهم رول لوبوي چې پېریټېکسټ ورته ویل کېږي. د دې ورها خوا د پاراټېکســټ دویمه برخه په همدغه متن باندې ځینې داسې شیان لیکل شوي دي چې اصلاً شاید په دغه کتاب کې نه وي، لکه کرکتنې، د لیکوال مرکې، د ناشر اعلانات، د لیکوال پېژندنه، دا ټول هغه شــیان دي چې په متن رسولو کې مرسته کوي او په یو نه یو ډول له متن سره تړلي دي. (۲: ۴۵۹ مخ)

د دې اصـطلاح پنځګر د کتاب د اصـل متن د ښـه خپرېدو او ځلېدو لپاره دغه برخه پـه دې ډول وېشـي: ژنېـت د پـاراټېکســــټ دوه برخې سره بېلوي: لومړی برخـه یې(Epitext) (پرمتن) او دوهمه برخه یې (Peritext) (پرې متن) ګڼي. که دا برخې په کتاب کې عملي وښــیو، نو په اېپي ټېکســــټ (پر متن) کې کره کتنې، له لیکوال سره مرکې، د لیکوال یا د لیکنې په اړه مراســلات، شــخصي- یاداښــتونه او ښـــایي ځینې نورې برخې راشي. په پېري ټېکســــټ (پرې متن) کې بیا قطع او صــحافت، د کتابونو لړۍ، ضــمیمې (تعلقات) یا پایڅوړ، د لیکوال نوم، سرلیک، وړوکی عنوان، سریزه، پایلیکنه، انځورونه، خبرتیا، نقل قول، ډالۍ، یاداښــتونه، د پښتۍ وروستی مخ... راځي. (۳: ۴۸ مخ)

د پاراټېکســـټ همدا برخې یوه بله سرچینه داســې راپېژني: (Peritext) هغه پراټېکســـتونه دي، چې په چاپي چارو کې فزیکي ونډه ولري، لکه: سرلیک، فرعي سرلیک، د خپروونکي اعلانات یا ځانګړې نښــې، د لیکوال مخینه، سریزه، پای یاداښــتونه (ضــمیمې، تعلیقات، پایڅوړ)، فونټ، د څېرکي سرلیکونه، انځورونه او ټایپوګرافي. (Epitext) د متن په اړه متون دي، یعنې پر اصــل متن متون دي، لکه په ادبي مجلو کې خپاره شوي تنقیدونه، د کتاب لپاره چاپ او پوسټر اعلانونه... (۹) د پاراټېکســـټ دغه دوې برخې ممکن عامې وي، لکه: د کتاب یا هم د ځان لپاره د خپروونکي اعلانات، د لیکوال شخصــــي لیکنه، په اصلي مسودو کې په لاس لیکل

شوې حاشيې، شخصي يادابښتونه يا د ليکوال له خوا ابتدايي مسودې چې ښايي په بيائلي چاپ کې تر ادبي نقد او ايډيټ وروسته سمې شي، دغسې ادبي او انتقادي مقالې ښـــايي د ليکوال له اصـــلي متن څخه بهر وي، مگر د اثر په خپرېدو کې ډېر اغېز لري. لکه په ۱۸۰۰ز. کې له ليکوال سره مرکه د فرانسـوي خپرندويانو له خوا د بازامونډنې ښــه وسـيله وه. مرکه يو داسـې متن دی، چې ښـايي داسـې کسـان يې ولولي، چې هېڅکله يې د ليکوال اصـــلي متن لوســـتی نه وي، نو مرکه د دغســـې لوستونکو لپاره د معنا د لومړۍ سرچينې حيثيت لري.(۹)

له دې وېش جوتېږي، چې د متن په څلولو کې دوې لارې شته دي: يوه يې پر اصلي متن د نورو ليکوالو لــه خوا ليکنې، مرکې، يـادابښـــتونـه او انگېرنې دي، چې اثر تفســـيروي او ارزښـــت يې لوړوي. که پر يوه اثر نامتو او اوڅار ليکوال ليکنه وکړي، ارزښــت او گرانښــت يې ډېرېږي او د کتاب په بازاموندنه او څلونه کې ځانگړې ونډه مومي، له دې امله ډېر ليکوالان هڅه کوي، چې پر کتاب يې د ښو او معتبرو ليکوالو تبصرې چاپ شي. دغسې پېري ټېکسټ (پرې متن) د کتاب په ښکلا او د متن په تفسير کې د لوستوالو مينه او لېوالتيا ډېرولای شي او د متن په څلولو او بلولو کې د دې برخې له مهموالي هم ســترگې پټېدای نه شي. ښــکلی او په مناســبه اندازه صـــحافت، خوندور نوم (البته د تحقيقي او تخليقي ليکنو سرليک ټاکل هم توپير لري، د تخليقي ليکنو سرليکونه معمولاً نادر، عجيب، په زړه پوري او له تلوســو ډک وي، مگر څېړنيز سرليکونـه د علمي او تحقيقي مجبوريتونو لـه املـه تر ډېره لـه منځپانگې سره تړلي وي؛ خو تر و سه و سه بايد هڅه وشي، چې لنډ، جامع او جالب سرليک وټاکل شي.)، زړه را ښکونکې سريزه او آن د تورو(فونټ) غټوالی، کوچنيوالی او سبک و سټايل د اصلي متن په اغېز ښندنه کې اړين مرستندويه توکي دي، چې د (پرې متن) په برخه کې شــاملېږي. په (پرې متن) کې د سرليک خبره وشــوه، نوم چې د انسانانو په عام ژوند کې ډېر ارزښت لري، دغسې د يوه اثر لپاره زړه راښکونکی سرليک هم د لوســـتوالو مينه او لېوالتيا ډېروي. جالب او جذاب سرليک د کتاب په بازارموندنه کې مهم ځای لري، د خوندور سرليک د زبات او اثبات لپاره دا کرښــې هم گټورې برېښي: «د ژونيت په وينا عنوان د هر بل پېغام په څېر يو استوونکی او يو اخيســتونکی لري، دلته زموږ اخيســتونکی د اثر يو عادي افغان لوســتونکی دی چې

کېدای شي د نوو ادبیاتو له ټولو نازکیو سره اشنا هم نه وي.» (۳: ۵۴مخ)
په ورپسې کرښو کې د کتاب د سرلیک ټاکلو لپاره یو لړ اصول وړاندې کوي، چې هم د اثر منځپانګه نغاړي او هم ښکلا لري. د ژونیت په نظر سرلیک باید درې دندې بیان کړي: ۱. اثر پېژندنه ۲. منځپانګه څرګندول ۳. د لوستونکي جلبول. اوله او دویمه دنده د کتاب روح تفسیروي او لوستوالو ته د اثر په اړه لازم معلومات وړاندې کوي. د سرلیک درېیمه دنده یا ونډه له ښکلا او ځلا سره تړلې ده، چې هم لفظي ښکلا په کې مطرح ده او هم شکلي او جولیزه ښکلا. (۳: ۵۴مخ)
پورتنی بحث څرګندوي چې زموږ په پخوانیو کتابونو کې پاراټېکسټ ته په نا شعوري ډول ځای ورکړل شوی و، یعنې دا نومونه نه وه، خو چاره یې ترسره کېده، متون به یې له وخت او حالاتو سره په پامنیوی ځلول. زموږ پخوانیو لیکوالو، ادیبانو، کاتبانو، خطاطانو او چاپګرانو د خپلو آثارو د تفسیر، ځلولو او بلولو لپاره دغه چاره ترسره کوله، یعنې د شاعرانو شعري ټولګې او دیوانونه او د لیکوالو ادبي، هنري او څېړنیزې لیکنې به د خطاطانو له خوا د کتاب په ښه ترتیبېدې. خطاطانو به ورته ښکلا ورکوله، پښتی به یې ځلولې او سینګارولې، ځینو لیکوالو به پرې خپلې تبصرې، شرحې او مقدمې لیکلې، خپرندویو ټولنو به په ښه قطع ، صحافت ورکولو او خپرولو کې مرسته کوله. دا ټول هغه شیان وو چې د شلمې میلادي پېړۍ په وروستیو لسیزو کې ورته ځانګړې اصطلاح وټاکل شوه او د پاراټېکسټ په نوم ونومول شوه.
د کتاب په پېر و پلور کې د پاراټېکسټ ونډه: پاراټېکسټ او په ټوله کې دا مقاله د کتاب پر لابي او بازاموندنې څرخي؛ خو دلته به د کتاب په پېر او پلور کې د پاراټېکسټ د اغېزو ځینو تجربو ته ځغلنده کتنه هم وکړو. لومړی یې له ځان پیل کړئ، خپلو اخیستلو کتابونو ته ځیر شئ، کوم کتابونه به مو ډېر اخیستې وي؟ هغه کتابونه چې هم یې د متن دننیو او بهرنیو عناصرو ته ډېره ځیرتیا او پاملرنه کړې وي او هره برخه یې له هره اړخه ښه درک کړې وي په نړۍ کې د پېر و پلور ګرم بازار لري. دلته د اثر د بازارموندنې او پېر و پلور په اړه د نړیوالو ادبیاتو بېلګه ګټوره برېښي: ښایي د (Lord of the Rings) (د ګوتمیو سردار) په نامه فلم به مو لیدلی وي یا به مو په اړه یې یو څه اورېدلي وي، دا روماني او حماسي اثر د خیال پردازۍ په ځانګړې سبک انګرېز لیکوال او ژبپوه رونالد تالکین د دویمې نړیوالې جګړې پر مهال له ۱۹۳۷م. څخه

تر ۱۹۴۹م. کلونو ترمنځ لیکلی دی. لومړی وار په ۱۹٦۷م. کې چاپ او خپور شو، چې له هماغه پیله یې ډېر مینه وال او پلویان موندل. دا په نړۍ کې د پېر و پلور هغه ورځې دي چې دا کتاب په کې په لوړ تیراژ سره پلورل شوی دی. (۷)

رویټرز خبري مجله د نشراتو د مدیر هاریر کولینز په استناد وایي: په نړۍ کې د دې اثر ۱۵۰ مېلیونه نسخې پلورل شوې دي، چې له دې شمېر څخه ۵۰ مېلیونه نسخې د دغه اثر د سریال په بڼه تر خپرېدو وروسته په ۲۰۰۱م. کال کې وپلورل شوې. عجیبه نه ده! چې یو کتاب فلمي سناریو یا سریال ډرامو ته په اوښتو د خرڅلاو لوړې څوکې ته ورسېږي. له کتاب څخه فلمونه او سریالونه جوړول، د دغه کتاب د پاراټېکسټ بهرني عناصر ګڼل کېږي. دا تجربه د امازون په پلورل شوو کتابونو کې هم لیدلای شو: هغه کتابونه چې ډېر فیډبکونه (غبرګونونه) او بیا کتنې ولري او په نړۍ کې پرې ډېرې انتقادي او تحلیلي ویډیوګانې جوړې شوې وي، د پېر و پلور تود بازار لري. (٦)

د کتاب په پلور کې د کتاب پر پورتنیو بهرنیو عناصرو سربېره داخلي عناصر هم مهمه ونډه لري او د کتاب په ځلونه او خرڅونه کې ځانګړی ارزښت لري. کتابونه په مختلفو او پېچلو لارو خپل ارزښت پیدا کوي، په داخلي پاراټېکستي عناصرو کې د کتاب موضوع، منځپانګه، د نشرېدو وخت او زمان، لیکوال او ژباړن، پښتۍ (پوښ)، ژباړه او توضیحات د متن په بازار موندنه کې بارز توکي دي. (۸)

د کتاب موضوع: د کتاب له موضوع څخه موخه د اثر منځپانګه ده، چې په پېر و پلور کې مهمه ونډه لري. په ۲۰۱۵م. کې د استاتیستا له لوري په امریکا کې د کیسه ییزو (داستاني) آثارو په اړه یوه عمومي سروې شوې وه، له دغو داستاني کتابونو څخه یوازې وحشي، تخیلي او جنایي موضوعاتو ډېر پېر و پلور درلود. په غیر داستاني آثارو کې بیا ۳۳سلنه امریکایان د تاریخي منځپانګیزو کتابونو لېوال او مینه وال وو، خو ۳۱ سلنو یې د بیوګرافۍ او ځانپېښو (خاطرات) اړوند موضوعات ډېر خوښ کړي وو. په ټوله کې ښکلې،تازه، زړه راښکونکې او د ټولنې له نبض سره برابره موضوع د کتاب په پلور و پېر کې ارزښتناکه ونډه لري.

د کتاب د خپراوي وخت: تجربو ثابته کړې، هغه کتابونه چې د خپراوي په لومړي کال ډېر پلورل شوي وي، په بازارموندنې برلاسي دي. نظر پوښتنو ښوولې ده، هغه

کتابونه چې په لومړي کال له ۱۰لس زرو څخه تر ۱۰۰ زرو پورې پلورل شـــوي وي، (چې دا شـــمېره زموږ د کتابونو لپاره ډېره زیاته ده) او که په لومړي کال د یوه اثر ۱۰۰۰ جلده هم وپلورل شي، ښـــایي په راتلونکي کې ډېر وپلورل شي. د کتاب د نشر او تبلغیاتو وخت او موسم هم ډېر اړین او مهم دی، ډېر خلک په ځانګړو وختونو یعنې رخصتیو او نورو مناسباتو کې ډېر آثار پېري.

لیکوال او ژ باړن: په دې ټول او اکثره پوهېږو، چې د کتاب لیکوال د یوه اثر په اوځارتیا کې څومره اهمیت لري. د یوه لیکوال لپاره دا ښسنده ده، چې یو وار یې نوم د ډېر پلورو آثارو په سر کې راشي. بیا وختونه وختونه او تر کلونو پورې له دې باور او نوم څخه ډېره ا ستفاده کولای شي. د کتاب د لیکوال تر څنګ د کتاب د ژباړن نوم هم مهم دی، ژباړن چې په ټولنه کې څومره هم پېژندل شوی وي او د ځان د ځلونې لپاره یې څومره هڅه کړې وي، که ورسره د ژباړې په مهارتونو برلاســـي وي، هومره د اثر په بازارموندنه کې مهم تمامېږي.

د کتاب پښـــتۍ او صـــحافت: پښـــتۍ د اثر د بازارموندنې لپاره لومړۍ هڅه ده. لومړی ځای چې د مخاطبینو نظر جذبوي یا یې مخه نیسي_ همدا پښـــتۍ ده. هېڅوک د کتاب د پښتۍ له تاثیره سترګې پټولی نه شي. پښتۍ د اثر روح راسپړي، منځپانګه بیانوي او د کتاب ټوله کیسه راته وایي، لیکوال راښيي او د اثر ژانر او ډول جوتوي. د کتاب پښـتۍ باید د متن د توضـیحاتو څرګندوی وي. په دې برخه کې له عکسونو، انځورونو، زړه راښکونکي ټایپوګرافي (د لیک ښکلا)، ساده ګۍ او جذابیت څخه کار اخیستل د پښتۍ له لومړنیو اصولو څخه ګڼل کېږي. په مخکې کړښو کې د پاراټېکسټ په دوو برخو له بېلابېلو ګونجونو او زاویو بحثونه وشول، د همدغو برخو د سمې پېژندنې او سپړنې لپاره د حمزه بابا (بادِ خیبر) اثر درپېژنو:

بادِ خیبر د امیر حمزه شـــینواري د اردو او فارسي شـــاعرۍ ګډه شـــعري ټولګه ده. د دې اثر د پښـــتۍ ښـــي خوا پاســـنۍ برخه د خیبر په واورینو غرونو ښـــکلې شـــوې او لاندې ترې(بادِ خیبر) په نسخ خط لیکل شـوی دی. ترې لاندې د پښـتۍ کیڼ خوا ته د امیر حمزه شینواري رنګین عکس چې لونګۍ یې پر سر ده راغلی دی. د عکس ښي اړخ ته شعري ټولګه، د شاعر او ترتیبوونکي او د خپروونکي جرګې نومونه راغلي دي. د پښـــتۍ په بل مخ د امیر حمزه د ځوانۍ عکس راغلی او بګراو نډ یې په

سوربخن رنګ رنګین شوی دی. تر پښتۍ دننه یو مخ کتاب پېژندنه او بل مخ ډالۍ ته ځانګړی شــوی دی. ورپســې د کتاب په باب د طاهر بخاري مقدمه، د فېروز اپریدي تبصره او د کلیم شــینواري شرحه راغلې ده، چې لوســتونکو ته د کتاب د ا صلي متن په رسولو، سپړلو او تفسیرولو کې مرسته کوي. د امیر حمزه پر شاعرۍ سربېره دغه نور ټول هغه شیان، لکه: د پښتۍ رنګیني، د شعري ټولګې سرلیک(بادِ خیبر)، د کتاب پېژندنه، ډالۍ، د طاهر بخاري، فېروز اپریدي او کلیم شــینواري تبصرې او شرحې هغه څه دي چې پاراټېکسټ ورته ویلای شو. دا ټول د امیر حمزه د شاعرۍ په خپرولو، ځلولو، تفسیرولو او رسولو کې مرستندویه توکي دي او همدغه شیان پاراټېکسټ دی. له دې ور ها خوا په څېړنیزو آثارو کې پیلیزه، سریزه، د لارښود اســتاد ګزارش او تقریظونه هغه څه دي چې د اصــلي متن په تشریح او تفســیر کې پراخه ونډه لري.

پایله

ټولنې ته هر وړاندې کېدونکی متن لازم او ملزوم په یو لړ مرستندویه متونو پوښلی وي، که دا انټرنېټي وېبپاڼې وي او که آنلاین رسنۍ، فلمونه، ویډیوګانې او برېښنایي کتابونه. ټول دغه شیان چې له اصلي متن څخه چاپېره وي، د کتاب او متن په لوستو او ځلېدو باندې اغېزه لري. ژنېټ د متن همدغه برخه پاراټېکسټ بولي، چې هم د متن او کتاب په اړه د لوستونکو مینه راپاروي او هم دغې برخې ته په ځانګړې پاملرنې سره د کتاب په پېر و پلور کې اغېزناک تمامېږي.کتابونه په مختلفو او پېچلو لارو چارو ارزښت پیدا کوي، په پرمختګ کې یې پر لیکوال سربېره د زمان، موادو، ارتباطي او اجتماعي وضعیت او کیفیت له مخې تألیفي ډله، نشراتي اداره، ژباړنان او نور مسؤلین هم شته دي، چې د کتاب په ځلا، ښکلا او بازارموندنه کې د دوی له خوارۍ او هڅو سترګې پټېدای نه شي، مګر د دوی هڅې د کتاب تر چاپ دمخه ډېرې اړینې او ارزښتناکې دي، له لیکوال سره په همغږۍ باید د غوره پاراټېکسټي موادو او نورو برخو د اغېزمندنۍ په اړه دې ښې سلامشورې شریکې کړي، چې په همدې لارو چارو د کتاب ارزښت او ګرانښت لوړېدای او ځلېدای شي. همدارنګه د کتاب موضوع، منځپانګه، د نشرېدو وخت او زمان، لیکوال او ژباړن، پښتۍ، ژباړه او توضیحات د متن او کتاب په بازارموندنه کې اغېزناکه ونډه لري. پاراټېکسټ یوازې د کتاب په ظاهري قطع او

صحافت پوري تړلی نه دی، بلکې د کتاب په کره‌والي کې هم ارزښتناک رول لري، پر دې سربېره په رسنیو، وېبپاڼو، بلاکونو، برېښنايي کتابونو، ویډیوګانو او فلمونو کې ترې د لوستونکو او لیدونکو د پام راړونې او ښې بازارموندنې په موخه ډېره ګټه اخیستل کېږي.

وړاندیز

اوسمهال انټرنېټ او برېښنايي کتابتونونه د معلوماتو تر ټولو اسانه سرچينې دي، ډېر علمي او تحقيقي موضوعات په کتابي او بېلابېلو بڼو په همدې ځای کې مطالعه کېږي او له همدې ځايه ترلاسه کېږي، غوره به وي، چې ځوان لیکوال او څېړونکي پر آنلاین پاراټېکسټونو او په معاصره ټکنالوژۍ کې يې په مختلفو اړخونو څېړنې وکړي، په دې سره به پر کتاب او مطالعې د دغو انټرنيټي او برېښنايي پراټېکسټونو مثبتې او منفي اغېزې څرګندې شي او هم به په آنلاین بڼه د کتاب او لیکنې د خپرولو، ځلولو او جذبولو ښې لارې چارې په ګوته کړای شي.

مأخذونه

۱. صديقي، نعمت الله. د متن سپړنې هنر، کلاسیک خپرندویه ټولنه: ننګرهار، ۱۳۹۹ل.ل.

۲. غضنفر، اسد الله. منلی، نجیب.د ادبیاتو دنیا، ۱۳۹۹. ل.ل.

۳. منلی، نجیب. د لیک شیبې «ټکست او پاراټکسټ»، کلاسیک خپرندویه ټولنه: ننګرهار، ۱۳۹۵ل.ل.

۴. هېوادمل، زلمی. د متن څېړنې مېتودلوژي، دانش خپرندویه ټولنه: کابل، ۱۳۹۶ ل، ل کال.

۵. فرهنګ فارسی معین. لاسرسی: WWW.Vajehyab.com. اخیستنه: ۱۴۰۰سنبله.

۶. پیرامتنیت چیست و چه اهمیتی در انتشار کتاب دارد؟. لاسرسی: https://tajabi.ir/fa/%. وېبپاڼه: فایزه تاجابي. د مراجعې نېټه: (۲/۲۵/۲۰۲۳).

۷. ارباب حلقه ها. لاسرسی: (https://abadis.ir>Fatofa.وېبپاڼه: دیکشنری آبادیس. د مراجعې نېټه: (۳/۷/۲۰۲۳)

۸. Yann Martel. Literary Value and Appropriation. Toronto: Vintage Canada, 2011. Print د خپرېدو نېټه: (Nov15 ۲۰۱٦).لاسرسی:https://canlitguides.ca>paratext>.اخیستنه: (۲/۲۰/۲۰۲۳)

۹. Chris Hackly.Rung Paka https//www.researchgate.net/publication.(Amy Hackly. Advertising at the threshold: Paratextual Promotion in the era of Media convergernce.)

۱۰. .https://canlitguides.ca/canlit-guides-editorial-team/paratext/.(Yann Martel. Paratext and Literary Value.)

۱۱. R. Nassor. How We Sell Stories: A brief History of Paratext. Jul 16, 2021

۱۲. Mathias. Volcker. Paratext on a Social network Site and Their relevance in the production of Meaning _ Result of qualitative investigation of Twitter _ Feeds. Plos one. Published online 2020 Sep 18. Dio 10, 1371/journal.pone.0238765.

۱۳. A.Leverkuhn.What is Paratext? Date: February 09, 2023.